

13.01.2020

Sosiaali- ja terveysministeriö

Viite:VN/12603/2019

Tampereen yliopiston lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta esittää lausuntonaan kunnioittavasti seuraavaa:

Ehdotettu laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakirjojen sähköisestä käsittelystä parantaa sujuvaa tiedonvaihtoa ammattilaisten kesken, mikä on monesti asiakkaiden ja potilaiden oikeuksiinsa pääsyn edellytys. Luopuminen vaatimasta montaa erillistä suostumusta yksinkertaistaa menettelyä. Lakiehdotus myös mahdollistaa entistä paremman asiakkaiden ja potilain kokonaistilanteiden huomioimisen. Lakiehdotus vaikuttaa myös parantavan mahdollisuutta osallisuuteen omissa asioissaan, vaikka ei vielä kokonaan ratkaise sitä, miten ihmiset, joilla on vaikeuksia asioida sähköisesti, pääsevät oikeuksiinsa. Vaikka ehdotuksessa puhutaan valtuutuksesta, on selvää, että kaikilla muistisairaudesta, kehitysvammasta, mielenterveysongelmista, päihdeongelmista tai muista vastaavista kognitioon vaikuttavista tilanteista kärsivillä ei ole läheistä, jonka valtuuttaa hoitamaan asioitaan, tai joka auttaisi digitaidoissa. Mahdollisuus tallentaa omia tahdonilmauksia, kuten hoito- ja huoltotahtoja, vahvistaa asiakkaiden ja potilain itsemääräämisoikeutta (s. 41).

Kiinnitimme huomiota siihen, että sosiaalihuollon ja terveydenhuollon tiedosta puhutaan eri tavalla ja eri tarkkuusasteella silloinkin, kun siihen ei näyttänyt olevan perustetta. Näyttää esimerkiksi siltä, ettei aina tunnisteta, että sosiaalihuollon tiedot ovat aina samalla tavalla arkaluonteisia kuin terveydenhuollon asiakirjat (julkisuuslaki 24 §). Esimerkiksi sivulla 57 ei tunnisteta, että myös sosiaalihuollon asiakirjat voivat olla teknisiä tallenteita. Tulevaisuudessa sekä sosiaalihuollon ja terveydenhuollon asiakirjat tulevat moninaistumaan – esimerkiksi lapsen haastattelu voi olla videomuodossa tai kodin olosuhdeselvitys voi sisältää kuvia. Esimerkiksi sivun 70 esimerkeissä ei mainita yhtään sosiaalihuollon asiakastietoa. Koska hallituksen esitys on tärkeä oikeuslähde, olisi esimerkkien joukossa hyvä olla molempien alojen asiakirjoja. Vastaavasti sivun 86 esimerkit eivät huomioi yhtään sosiaalihuollon asiakirjaa. Tältä osin esitys on epätasapainossa.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelunantajan käsitettä laajennetaan (s. 41). Tässä kohden hallituksen esityksessä viitataan kuitenkin sosiaalihuollon osalta ainoastaan julkisiin toimijoihin. Selvyyden vuoksi kuvausta olisi syytä laajentaa käsittämään myös yksityisten sosiaalihuollon palveluiden tarjoajat, kuten esimerkiksi yksityiset lastensuojelulaitokset tai vanhusten palvelutalot, jotta varmistetaan myös yksityisissä tuotetun tiedon tallentuminen ja yksityisten palveluntarjoajien pääsy huollon ja hoidon kannalta välttämättömän tiedon äärelle. Olisi myös syytä miettiä, olisiko koulun ammattilaisten, kuten koulukuraattoreiden tai opiskeluhoollon psykologien, myös syytä

13.01.2020

päästä tiedon äärelle. Esitetyssä hallituksen esityksessä nämä ammattiryhmät rajataan lain soveltamisalan ulkopuolelle (s. 59). He ovat kuitenkin tärkeitä kumppaneita esimerkiksi lastensuojelun toimijoiden kanssa. Koulun terveydenhoitajaa vaikutetaan kohdeltavan eri tavalla.

Hallituksen esityksessä kuvataan ehdotuksen lapsivaikutuksia (s. 49). Siinä kohden olisi syytä tuoda esiin myös lapsen kieltäminen, joka on tällä hetkellä kuvattu sosiaalihuollon asiakaslaissa ja potilaslaissa. Perusteluissa mainitaan myös tarve suojella lasta liian vaikealta tai järkyttävältä tiedolta. Lain tulkinnan kannalta voisi olla hyödyllistä myös kuvata tilanteita, joissa tiedon antaminen lapselle edellyttää ammattilaisen tulkintaa ja läsnäoloa. Koska asiakirjat ovat syntyneet ammatillisessa työssä ja sitä varten, tieto voi olla muodossa, joka on maallikolle mahdotonta käsittää, ilman että ammattilainen sitä selittää.

Koska sosiaalihuollon asiakaslakiin avataan tässä yhteydessä, ehdotamme myös harkittavaksi, että asiakaslakiin lisättäisiin kohta, jossa säännellään kuolleen asiakkaan tietojen luovuttamisesta. Tällä hetkellä asiasta ei säädetä lainkaan, toisin kuin potilaslaissa. Silti myös sosiaalihuollossa voi joskus olla syytä tarkastella asiakkaan tietoja tämän kuoleman jälkeen esimerkiksi tilanteissa, joissa epäillään väärinkäytöstä tai virhettä.

Lakiehdotuksessa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakaskirjojen sähköisestä käsittelystä 12 §:ssä tarjotaan mahdollisuutta omatietovarantoon. Ehdotamme, että omatietovarantoon tallennettu tieto on lähtökohtaisesti ilman erillistä suostumusta myös ammattilaisten käytössä ja että tiedon käyttö pitää erikseen kieltää. Koska tietovaranto rahoitetaan julkisin varoin, olisi mielestämme kohtuullista, että tieto on joustavasti käytössä.

Lakiehdotus on hyvin tärkeä, jotta tavoiteltu sosiaali- ja terveydenhuollon integraatio olisi käytännössä mahdollista. Erityisen tärkeää tämä olisi niiden asiakkaiden ja potilaiden oikeuksien ja kokonaisvaltaisten palveluiden toteutumiseksi, jotka käyttävät näitä kumpiakin palveluita. Lukijalle jäi kuitenkin epäselväksi, voiko tieto ilman erillistä lupaa liikkua joustavasti sosiaali- ja terveydenhuollon välillä. Käytännössä tämä on joskus välttämätöntä. Sosiaalihuollon asiakaslaki ja potilaslaki antavat mahdollisuuden antaa tietoja myös ilman asiakkaan ja potilaan suostumusta silloin, kun se on välttämätöntä tämän huollon ja hoidon turvaamiseksi. Tästä huolimatta ehdotettu laki jättää vaikutelman sektoreiden erillisyydestä. Ehdotamme, että mahdollisuutta tarkastella tietoja myös yli sektorirajan täsmennettäisiin ja tarpeellisten tietojen joustava liikkuminen varmistettaisiin nykyistä ehdotusta selvemmin.

Mari Walls
rehtori

13.01.2020

Valmistelijat Laura Kallioma-Puha
OTT, Sosiaaioikeuden professori
Tampereen yliopisto

Aino Ritala-Koskinen
YTT, Sosiaalityön yliopistonlehtori
Tampereen yliopisto

Allekirjoitus Asiakirja on sähköisesti allekirjoitettu Tampereen yliopiston asianhallintajärjestelmässä.
Allekirjoituksen oikeellisuuden voi todentaa Tampereen yliopistolta.